

SECTION 8. CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY. CRIMINAL AND PENAL LAW

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-688-1-25>

ISSUES RELATING TO THE CRIMINAL LAW PROVISIONS OF ARTICLE 401 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗМІСТУ СТ. 401 КК УКРАЇНИ

Gedzun M. A.

*Student (Master's degree) in the
D8 'Law' programme at the
Educational and Research Institute
of Law,
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Гедзун М. А.

*здобувач освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності D8 «Право»
Навчально-наукового
інституту права
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Чинне кримінальне законодавство України оперує двома визначеннями поняття кримінального правопорушення. Перше – загальне – закріплене у статті 11 КК України, де зазначено, що кримінальним правопорушенням є передбачене КК України суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального правопорушення. Друге – родове – наведене у статті 401 КК України та стосується злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Згідно з ним, військовими кримінальними правопорушеннями (далі–ВКП) вважаються передбачені розділом XIX Особливої частини КК України правопорушення проти визначеного законодавством порядку проходження або несення військової служби, які вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними чи резервістами під час проходження зборів. Варто зазначити, що ст. 401 КК України – єдина стаття в його Особливій частині, яка регламентує деякі загальні питання кримінальної відповідальності за ВКП, що притаманне Загальній частині КК України. Такий поділ дав підстави деяким науковцям здійснювати комплексні дослідження самої правової природи військового кримінального правопорушення з розкриттям

особливостей його складу, систему таких кримінальних правопорушень, проблем їх кваліфікації та призначення покарань [1]. Важливо, що ст. 51 КК України регламентує деякі види покарання, які призначаються лише за вчинення ВКП, що є підтвердженням унікальності цих суспільно небезпечних діянь.

Спочатку необхідно почати з проблеми назви ст. 401 КК України «Поняття військового кримінального правопорушення», зміст якої виходить за межі такої назви – окрім нормативного визначення поняття військового кримінального правопорушення, яке має місце в ч. 1 ст. 401 КК України, у диспозиціях ч. ч. 2-5 врегульовані зовсім інші питання, які прямо не стосуються назви статті. Водночас при формуванні змісту законодавець припустився (і продовжує припускатися) помилок, що є джерелом порушень головного принципу законодавчої техніки – правової визначеності.

Так, у ч. 1 ст. 401 КК у розкритті поняття ВКП використовується формулювання «...кримінальні правопорушення, вчинені військово-службовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів». Однак, нормативний зміст абз. 1 ч. 2 ст. 401 КК, крім уточнюючих ознак військовослужбовців, які несуть відповідальність за статтями розділу XIX Особливої частини КК містить бланкетний засіб «...а також інші особи, визначені законом». Якщо мова йде про спеціальних суб'єктів військових кримінальних правопорушень (особи, які зазначені в ч. 1), то положення абз. 1 ч. 2 ст. 401 КК виглядає занадто узагальненим. Очевидно, що за допомогою поширювального тлумачення воно дозволяє включати до кола таких спеціальних суб'єктів військовозобов'язаних та резервістів під час проходження ними зборів, про яких у ч. 2 ст. 401 КК прямо не зазначено, однак про них йдеться у частині першій цієї статті. Більшою проблемою залишається абз. 2 ч. 2 ст. 401 КК, де з'являються «нові» суб'єкти деяких військових злочинів. Маються на увазі «поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 цього розділу». Нагадаю, що у ч. 1 ст. 401 КК про таких суб'єктів не йдеться.

Ч. 3 ст. 401 КК визначає особливості кримінальної відповідальності «осіб, не зазначених у цій статті», за співучасть у ВКП. Йдеться про співучасників, які не є спеціальними суб'єктами військових кримінальних правопорушень. Пов'язуючи відповідальність таких співучасників зі статтями розділу XIX Особливої частини КК, ч. 3 ст. 401 КК цілком повно відповідає загальним підходам щодо особливостей відповідальності співучасників у кримінальних правопорушеннях, склад яких передбачає спеціального суб'єкта. Водночас проблемним

залишається питання про можливість співвиконавства у ВКП з боку особи, яка не є їх спеціальним суб'єктом. Тут можливі два варіанти вирішення цієї проблеми (хоча за природою кримінального закону має бути лише один):

– якщо діяння, передбачене відповідним складом, може виконати і «не спеціальний суб'єкт» (це може мати місце, наприклад, при умисному знищенні або пошкодженні військового майна відповідно до ст. 411 КК), співвиконавство з боку такого «не спеціального суб'єкта» не виключається [2];

– виконавцями будь-якого ВКП, передбаченого ст. ст. 402–435 КК, можуть бути лише військовослужбовці, а іншими співучасниками – й цивільні особи (наприклад, як пособник – у разі підробки документів, які стали підставою незаконного звільнення з військової служби, або як підбурювач – у разі схиляння військовослужбовця до викрадення зброї тощо). Цивільні особи не можуть бути співвиконавцями ВКП. Тому у разі, коли військовослужбовець і цивільна особа спільними зусиллями виконують об'єктивну сторону ВКП, остання несе відповідальність за його вчинення як пособник (кваліфікуюча ознака «за попередньою змовою групою осіб» у цьому випадку не застосовується). Так само кваліфікуються і дії цивільної особи, яка вчинила діяння, що містить ознаки ВКП, замість військовослужбовця (наприклад, якщо військовослужбовець схилив цивільну особу до умисного знищення військового майна. При цьому такий військовослужбовець визнається виконавцем злочину) [3, с. 870].

Я вважаю, що правильним є другий підхід, адже маємо безспірний нормативний орієнтир, що міститься в ч. 1 ст. 401 КК– «...вчинені військовослужбовцями (військовозобов'язаними, резервістами під час проходження зборів)».

У найбільшій мірі принцип правової визначеності не дотримано у ч. 4 ст. 401 КК. Її нормативне положення не дає можливості точно визначити чи *єдиною умовою* звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 401 КК є вчинення ВКП– незалежно від форми вини і ступеня тяжкості? Чи передбачає юридична конструкція розглядуваного різновиду звільнення від кримінальної відповідальності певну *підставу* такого звільнення?

Коли саме звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 4 ст. 401 КК має супроводжуватись *застосуванням заходів*, передбачених Дисциплінарним статутом Збройних Сил України і *якими ці заходи мають бути*?

Наостанок варто наголосити, що у 2024 році нормативний зміст ст. 401 КК вкотре був розширений шляхом його доповнення ч. 5 в якості нової підстави звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення

конкретних ВКП (СЗЧ – самовільного залишення частини та дезертирства «під час дії воєнного стану»). Цікаво, що кваліфіковані склади ст. ст. 407 та 408 КК передбачають вчинення цих ВКП за ознакою «в умовах воєнного стану», а не «під час дії» (законодавцю варто було дотриматися правил уніфікації кримінально-правової термінології). Ця «реформа» вкотре продемонструвала необхідність створення окремого розділу в ЗЧ КК, який буде повністю присвячений механізму кримінально-правового регулювання ВКП, що має припинити ситуаційне доповнення однієї ст. 401 КК, що явно виходять за її рамки. Завдяки цьому нинішні положення ст. 401 КК зможуть у повній мірі конкретизувати, доповнювати та обмежувати окремі базові положення Загальної частини КК, а сама система ВКП (їх перелік) буде повністю відповідати юридичній логіці Особливої частини КК України.

Література:

1. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.
2. Вирок Шепетівського міськрайонного суду Хмельницької області від 07 листопада 2013 року у справі № 688/4544/13-к (провадження № 1-кп/688/218/13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 27.03.2026).
3. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.